

TRUNG QUỐC: BÙNG NỔ HAY SỤP ĐỔ?

Nguồn: Ian Bremmer. "China: superpower or superbust", [The National Interest Magazine](#), Nov/Dec 2013.

Biên dịch: Trần Hạnh | **Hiệu đính:** Lê Hồng Hiệp

Như thế thị trường tài chính toàn cầu sụp đổ, kinh tế Mỹ suy thoái sâu sắc nhất trong vòng 70 năm qua, cuộc khủng hoảng tồn tại trong khu vực đồng euro và biến động ở Trung Đông đã không tạo ra đủ rắc rối cho một thập kỷ, giờ đây tình trạng bất ổn và lo lắng đã mở rộng tới một số thị trường mới nổi hấp dẫn nhất thế giới. Chỉ trong vài tháng qua, chúng ta đã chứng kiến một thời kỳ khó khăn đối với đồng tiền của Ấn Độ, các cuộc biểu tình giận dữ khắp toàn quốc ở Thổ Nhĩ Kỳ, Nga, đình công và bạo lực ở Nam Phi, và một điem báo suy thoái kinh tế tại tất cả các quốc gia này.

Thêm vào tình trạng không chắc chắn này là các cuộc tàn sát và hỗn loạn tại Syria vốn nhắc nhở chúng ta rằng không còn một quốc gia riêng lẻ hay một liên minh các quốc gia lâu bền nào sẵn sàng và có khả năng thực thi sự lãnh đạo toàn cầu. Chính quyền Obama và các nghị sĩ Đảng Cộng hòa trong Quốc hội không muốn xa lánh công chúng Mỹ đã chán ghét chiến tranh bằng cách sử dụng bạo lực tại Trung Đông hay chi tiền ra cho Châu Âu. Lãnh đạo Châu Âu cũng đang bận rộn với nhiều vấn đề về khu vực đồng Euro. Và mặc dù chính phủ của các thị trường mới nổi muốn có một tiếng nói quốc tế nổi bật hơn, họ phải đối mặt với quá nhiều thử thách trong nước nên không thể đảm nhận những trách nhiệm mới ở nước ngoài. Bởi không ai mang lại một vai trò lãnh đạo có thể dự đoán được, các vấn đề quốc tế ngày càng có khả năng trở thành các cuộc khủng hoảng trong những năm tới, và các lò lửa của thế giới sẽ cháy lâu hơn và nóng hơn.

Liệu Trung Quốc sẽ thay đổi?

Trong bối cảnh đó, đáng chú ý hơn nữa là có rất ít ồn ào từ Trung Quốc, đặc biệt là từ khi người khổng lồ này trải qua sự chuyển đổi lãnh đạo mười năm mới diễn ra một lần, tăng trưởng chậm lại và phiên tòa xét xử liên quan đến một trong những nhân vật chính trị nổi tiếng nhất của quốc gia (tức Bạc Hy Lai - NBT) - tất cả chỉ trong vài tháng qua. Trong bối cảnh cả Châu Âu và Mỹ - các đối tác thương mại lớn nhất của Trung Quốc - vẫn đang nỗ lực để khôi phục lại vị thế của họ, tăng trưởng đang chậm lại ở hầu khắp các nước đang phát triển từng có thời năng động, và tốc độ thay đổi về kinh tế - xã hội trong phạm vi Trung Quốc đang chững lại, thật dễ dàng để người ta tự hỏi có phải lúc này chỉ đơn thuần là sự bình yên trước cơn bão của Trung Quốc hay không.

Đừng đặt cược vào nó. Hiện tại, Trung Quốc ổn định hơn và linh hoạt hơn nhiều người thấy, các nhà lãnh đạo của Trung Quốc có các công cụ và nguồn lực họ cần để quản lý một nền kinh tế hạ nhiệt và kiểm chế tình trạng bất ổn mà tình trạng hạ nhiệt kinh tế có thể gây ra. Đây là một quốc gia đã đi một chặng đường dài trong một thời gian rất ngắn. Hiện tại Trung Quốc là quốc gia có nền kinh tế lớn thứ hai của thế giới, lớn hơn nền kinh tế các quốc gia thành viên khối BRICS (Ấn Độ, Nga, Brazil và Nam Phi) cộng lại. Năm 1977, Trung Quốc chỉ chiếm 0,6% thương mại toàn cầu; năm 2012, Trung Quốc đã trở thành quốc gia thương mại lớn nhất thế giới. Hiện nay, 124 quốc gia coi Trung Quốc là đối tác thương mại lớn nhất của mình, so với chỉ 76 nước trong trường hợp của Mỹ. Trung Quốc dự kiến trở thành nhà nhập khẩu năng lượng lớn nhất thế giới vào cuối năm nay. Nước này đã là quốc gia phát thải nhiều khí carbon nhất, và đã là thị trường ô tô và thị trường điện thoại thông minh dẫn đầu. Xấp xỉ 600 triệu công dân của Trung Quốc hiện nay sử dụng internet. Tất cả các thành công này đã giúp các nhà lãnh đạo giành được lòng tin đáng kể từ người dân Trung Quốc.

Việc Trung Quốc cho đến nay đã tránh được tình trạng bất ổn và không chắc chắn vốn đang gây rắc rối cho nhiều quốc gia khác những ngày này là một tin tốt cho những nước phụ thuộc vào sức mạnh của Trung Quốc để duy trì sự ổn định nền kinh tế của mình, nhưng là tin xấu cho những ai hi vọng lãnh đạo Trung Quốc sẽ sớm bắt đầu có một thái độ mới đối với chính trị toàn cầu và chủ nghĩa tư bản thị trường. Những người ngoài cuộc, đặc biệt là người Mỹ, đã kêu gọi Trung Quốc trở thành thành viên có trách nhiệm trong hệ thống quốc tế và lớn tiếng mong muốn rằng một khi nền kinh tế Trung Quốc trở nên phụ thuộc nặng nề vào đầu tư vào các quốc gia và các công ty ở mọi nơi trên thế giới, Trung Quốc sẽ bắt đầu hành xử như một đối tác toàn cầu, ưu tiên hòa bình và sự minh bạch hơn tất cả các

thứ khác. Có rất ít bằng chứng cho thấy điều này đang xảy ra. Bắc Kinh tiếp tục tập trung sự tham gia của mình trong hầu hết các tranh chấp quốc tế vào các bước đi có tính toán nhằm bảo vệ các lợi ích thương mại khác nhau và các nỗ lực ngoại giao nhằm đẩy lùi ảnh hưởng của Mỹ và mở rộng ảnh hưởng của mình.

Một số người cũng bày tỏ hy vọng rằng thế hệ lãnh đạo mới của Trung Quốc sẽ phát động những thúc đẩy mang phong cách Gorbachev nhằm mở cửa chính trị trong nước. Nhưng điều đó cũng không chắc xảy ra. Mặc dù một số quan chức cấp cao Trung Quốc quá trẻ để biết tới sự hỗn loạn đầy bạo lực trong cuộc Cách mạng Văn hóa những năm 1960 và 1970, họ nhớ rõ những tác động mà các cải cách của Gorbachev đã mang lại cho Liên Xô vào những năm 1980 và đầu những năm 1990 - và cho bản thân Gorbachev.

Chúng ta cũng không nên trông đợi sự thúc đẩy trong ngắn hạn nhằm xóa bỏ hệ thống chủ nghĩa tư bản nhà nước của Trung Quốc, mặc dù có nhiều kế hoạch nhằm cố gắng làm cho hệ thống này hoạt động hiệu quả hơn. Các nhà lãnh đạo Trung Quốc biết họ phải giảm dần vai trò của nhà nước trong nền kinh tế khi tìm cách thoát ra khỏi mô hình kinh tế quá phụ thuộc vào đầu tư công ty và chính phủ. Quốc gia này cũng phải chuyển từ một mô hình kinh tế dựa trên sản xuất của thế kỷ 20 sang một mô hình thời đại kỹ thuật số dựa vào sức mạnh sáng tạo của Trung Quốc.

Cả hai quá trình chuyển đổi này đòi hỏi trao đáng kể sự thịnh vượng và quyền ra quyết định từ chính quyền công sang tay tư nhân, và mặc dù các nhà lãnh đạo Trung Quốc nhận ra những thay đổi này phải diễn ra, nhưng họ đã lựa chọn phương pháp tiếp cận tiệm tiến. Ban lãnh đạo đã thể hiện sự cấp bách trong việc cải tổ hệ thống ngân hàng Trung Quốc và mở cửa các khu vực mới trong nền kinh tế cho đầu tư nước ngoài, nhưng hiện nay ban lãnh đạo đang chủ yếu tìm cách cải thiện mô hình tăng trưởng do nhà nước dẫn dắt, không phải chôn vùi nó.

Chủ nghĩa tư bản nhà nước - một mô hình trong đó các quan chức chính trị sử dụng các công ty nhà nước, các công ty tư nhân được quốc gia hỗ trợ, các ngân hàng thuộc sở hữu nhà nước và quỹ đầu tư quốc gia nhằm đảm bảo rằng Trung Quốc có thể tạo ra tăng trưởng, việc làm và sự giàu có mà không cần trao quyền lực cho các đối thủ chính trị tiềm tàng trong nước - hoặc mất quyền kiểm soát tốc độ phát triển - chính là trung tâm của sự thành công của Trung Quốc trong nhiều năm qua, và sẽ tiếp tục là trung tâm cho sự phát triển của Trung Quốc trong thời gian sắp tới. Các tập đoàn thuộc sở hữu nhà nước và các công ty liên kết với các tập đoàn hiện nay chiếm hơn một nửa sản lượng của Trung Quốc và hơn một nửa số việc làm của cả nước. Sự thống trị của các tập đoàn có thể dễ dàng được dẫn

chứng bằng tài liệu: trong năm 2012, đã có 70 công ty của đại lục nằm trong danh sách Fortune Global 500 và chính quyền Trung Quốc sở hữu 65 công ty trong số đó.

Chúng ta nhiều khả năng cũng sẽ không chứng kiến sự tạm ngừng về tăng cường quân sự của Trung Quốc - thậm chí ngay cả khi mới đây các lãnh đạo chính phủ đã thông qua một phương pháp tiếp cận ít đối đầu hơn với các quốc gia láng giềng. Trong năm 2012, các xung đột lãnh thổ với Nhật Bản ở biển Hoa Đông và với Việt Nam, Philippines và những quốc gia khác tại biển Nam Trung Hoa (Biển Đông) đã tăng lên rõ rệt. Sau đó, với việc Chủ tịch Tập Cận Bình và Thủ tướng Lý Khắc Cường lên cầm quyền hồi đầu năm nay, ban lãnh đạo mới đã thực hiện một nỗ lực nhằm giảm bớt căng thẳng trong khu vực và với Hoa Kỳ.

Nhưng những tiếng nói từ giới quân sự và an ninh khác có khả năng đảo ngược sự thay đổi này theo thời gian. Quân Giải phóng Nhân dân Trung Quốc (PLA) là cái nôi của nhiều điều hâu hơn bất kỳ khu vực nào khác trong chính quyền Trung Quốc, và bên cạnh sự khác biệt về ý thức hệ và chiến lược với các lãnh đạo dân sự, mức độ ngân sách tương lai dành cho PLA sẽ phụ thuộc vào khả năng của quân đội trong việc duy trì nhận thức của công chúng rằng PLA có tầm quan trọng chính yếu đối với an ninh Trung Quốc.

Thậm chí khi nền kinh tế của Trung Quốc đã vượt qua nền kinh tế Hoa Kỳ để trở thành nền kinh tế lớn nhất thế giới, Trung Quốc vẫn là một quốc gia tương đối nghèo với nhiều vấn đề cơ bản về tương lai chưa được trả lời. Nền chính trị độc đảng và sự ổn định xã hội tương đối của Trung Quốc đã thách thức những dự đoán về sự sụp đổ của Trung Quốc trong hơn hai thập kỷ qua, nhưng khả năng tiếp tục phát triển của Trung Quốc trong tương lai gần không nên khiến chúng ta đánh giá thấp các vấn đề dài hạn hơn.

Không phải tất cả các kiểm nghiệm sẽ diễn ra trong nước. Khi tăng trưởng của Trung Quốc ngày càng phụ thuộc vào việc mở rộng và đào sâu các quan hệ thương mại và đầu tư ở tất cả các khu vực trên thế giới, các lãnh đạo quốc gia sẽ phải can dự vào nhiều hình thức xung đột quốc tế mà họ có ít kinh nghiệm trực tiếp, đặc biệt là ở Trung Đông, và họ có khả năng nhận ra rằng sự hiện diện trong nền kinh tế toàn cầu của mình không đồng nghĩa với quyền lực toàn cầu.

Mặc dù sự phục hồi tính năng động của nền kinh tế Mỹ, việc tái thiết khu vực đồng euro, tình trạng lộn xộn ở khu vực Trung Đông và các vận mệnh khác nhau của các thị trường mới nổi khác là những câu chuyện cực kỳ quan trọng, nhưng Trung Quốc và các thách thức nội tại cùng những tác động của chúng đối với những nước khác sẽ là lá bài ẩn quan trọng nhất của thế giới trong thế hệ kế tiếp.

Do chúng ta có lợi ích ngày càng gia tăng liên quan đến tính ổn định của Trung Quốc, vấn đề của Trung Quốc cũng sẽ là vấn đề của chúng ta.

Mô hình chủ nghĩa tư bản nhà nước

Người ta đã dự đoán một sự hạ cánh khó khăn cho nền kinh tế Trung Quốc và một thách thức trực tiếp đối với Đảng Cộng sản Trung Quốc trong ít nhất 25 năm qua. Jim Chanos, một nhà quản lý quỹ đầu tư mạo hiểm, đã bắt đầu cảnh báo vào năm 2009 rằng thị trường bất động sản đã đẩy nền kinh tế Trung Quốc về phía “bánh xe địa ngục”. Wei Yao, một nhà nghiên cứu tại ngân hàng Pháp Société Générale, đã cảnh báo hồi đầu năm nay rằng Trung Quốc có thể phải sớm đối mặt với một “thời điểm Minsky”, thời điểm mà Trung Quốc sẽ sụp đổ dưới sức nặng của các khoản nợ tích lũy bởi các công ty Trung Quốc. Gordon Chang, tác giả của cuốn sách năm 2001 *The Coming Collapse of China* (Sự sụp đổ sắp tới của Trung Quốc), cho rằng sự chững lại hiện nay của nền kinh tế nước này phản ánh “thời điểm Lehman” của Trung Quốc, ngầm ý so sánh với sự phá sản lớn nhất trong lịch sử Mỹ. Chanos, Wei và Chang có rất nhiều người ủng hộ, và những cảnh báo của họ một ngày nào đó có thể sẽ được chứng minh là đúng. Tuy nhiên, dù bất cứ sự mất cân bằng nào trong nền kinh tế Trung Quốc diễn ra, chúng cũng không có khả năng tạo ra tình trạng bất ổn tới mức đe dọa chế độ trong tương lai gần bởi ba thập kỷ tăng trưởng mạnh mẽ và sự tự hào dân tộc ngày càng lớn cung cấp cho các nhà lãnh đạo một nguồn vốn chính trị đáng kể.

Cũng cần thừa nhận vai trò của các nhà hoạch định Trung Quốc: họ đã ban hành các cải cách kinh tế sâu rộng một cách nhất quán và lâu dài hơn so với các nhà hoạch định chính sách ở bất cứ quốc gia thị trường mới nổi nào khác. Trong một quốc gia luôn bị quấy rầy bởi các cuộc nổi dậy của nông dân, họ đã tạo ra sự vận động trong một xã hội từng trì trệ bằng cách cho phép hàng trăm triệu người lao động dịch chuyển giữa vùng nông thôn và những thành phố phát triển thần tốc. Họ đã đầu tư nhiều vào đường sá, cầu cống và các hải cảng để di chuyển hàng hóa và vào mạng lưới thông tin liên lạc để truyền thông tin. Năm 2001, họ đã bắt chước những hoài nghi bằng cách gia nhập Tổ chức Thương mại Thế giới - và nhìn chung đã tuân theo các quy định và phán quyết của tổ chức này. Các nhà hoạch định đã hành động nhanh chóng sau khi cuộc khủng hoảng tài chính năm 2008 bắt đầu nhằm kích thích tăng trưởng và tạo việc làm thông qua chi tiêu nhiều hơn cho cơ sở hạ tầng quốc gia. Quan trọng không kém là họ đang kháng cự những bước đi tương tự trong giai đoạn kinh tế chững lại hiện thời nhằm bắt đầu giai đoạn tiếp

theo của cải cách, một giai đoạn đòi hỏi thoát ra khỏi sự phụ thuộc vào đầu tư và chi tiêu của nhà nước.

Các thay đổi cũng đang diễn ra trong lĩnh vực quản trị ngân hàng vốn đang bị chỉ trích nhiều của Trung Quốc. Các mức độ cho vay đầu cơ lớn phải được điều tiết tốt hơn, mặc dù cũng như Ngân hàng Trung ương Châu Âu, Trung Quốc cũng có sẵn nguồn tiền để tái cấp vốn cho các tổ chức thất bại bất cứ khi nào cần thiết trong quá trình thay đổi quản trị thị trường tài chính. Đó không phải là giải pháp dài hạn, nhưng Bắc Kinh sẽ có thể cân bằng giữa giải quyết những vấn đề này với duy trì tăng trưởng - ngăn chặn sự hạ cánh cứng trong ngắn hạn mà một số nhà phân tích dự đoán.

Những tin tức đang lo ngại cho những người bên ngoài muốn thu lợi từ sự tăng trưởng của Trung Quốc là mô hình tăng trưởng chủ nghĩa tư bản nhà nước vẫn mạnh mẽ. Nhiều công ty nước ngoài, bao gồm các công ty Mỹ, sẽ tiếp tục thu lợi mạnh mẽ từ các mối quan hệ thương mại với các công ty thuộc sở hữu nhà nước. Nhưng chủ nghĩa tư bản nhà nước gây bất lợi cho các công ty nước ngoài theo hai cách. Thứ nhất, nó làm suy yếu các công ty đa quốc gia nước ngoài vốn phải cạnh tranh với các đối thủ thuộc sở hữu nhà nước của Trung Quốc được hỗ trợ tài chính bền vững và hậu thuẫn chính trị từ chính phủ của họ, đồng thời tạo ra các trở ngại và rủi ro khác nhau cho các công ty nước ngoài đầu tư và hoạt động bên trong Trung Quốc. Nhiều năm trước, do nóng lòng được tiếp cận đầu tư nước ngoài, công nghệ và kinh nghiệm quản lý, Trung Quốc đã mở cửa các thị trường của mình nhằm chào đón cả ba. Tuy nhiên, khi sự tiếp cận với các nguồn tài nguyên này bắt đầu tăng cường sức mạnh của các công ty Trung Quốc, khiến họ thường nhìn nhận các công ty nước ngoài là các đối thủ thương mại hơn là các đối tác tiềm năng, họ bắt đầu sử dụng các kết nối của mình với các quan chức chính trị Trung Quốc ở cả cấp nhà nước và cấp địa phương nhằm chuyển hướng sân chơi sang phía có lợi cho họ. Một số nhà hoạch định chính sách địa phương và doanh nghiệp Trung Quốc luôn luôn phản đối việc đưa cạnh tranh nước ngoài vào sân chơi của họ.

Ví dụ mới nhất về sự tham dự trực tiếp của nhà nước trong nền kinh tế nội địa của Trung Quốc là việc nước này hình thành "các ngành công nghiệp mới nổi chiến lược" trong năm 2011, vốn là các ngành được coi là có lợi ích đặc biệt đối với chính phủ Trung Quốc. Chính phủ muốn xây dựng một hệ thống "đổi mới bản địa" nhằm giúp đỡ các công ty Trung Quốc leo lên cao trong chuỗi giá trị. Đầu tư nước ngoài vào các lĩnh vực này được chào đón, và một số sẽ tiếp tục tìm được lợi nhuận tốt trong thời gian sắp tới, nhưng các công ty nước ngoài tham gia thường xuyên bị

ép buộc phải chia sẻ công nghệ tiên tiến với các đối tác Trung Quốc hoặc công nghệ của họ bị đánh cắp bởi các đối thủ cạnh tranh Trung Quốc, và vấn đề này có thể tăng lên theo thời gian.

Ngoài ra, trên một loạt ngành tiêu dùng, các công ty phương Tây hiện nay đối mặt với môi trường hoạt động ngày càng không thể dự đoán. Ngoài các câu chuyện quen thuộc về các người khổng lồ công nghệ thông tin Apple, Google và Yahoo và cuộc chiến đấu của họ với chính quyền Trung Quốc, những tình tiết khác ít được biết đến. Trong tháng 12 năm 2012, mạng lưới truyền hình nhà nước Trung Quốc đã đưa ra báo cáo điều tra buộc tội nhà bản lẻ đồ ăn nhanh Kentucky Fried Chicken của Mỹ đã bơm thuốc kháng sinh vào gà được bán ở Trung Quốc. Một tháng sau, doanh thu của KFC tại Trung Quốc đã giảm hơn 40%. Các công ty Volkswagen, McDonald's và Carrefour của Pháp nhận bị đối xử tương tự trên phương tiện truyền thông chính thức của Trung Quốc. Các cuộc điều tra tham nhũng gần đây cũng đã tập trung vào ngành công nghiệp dược phẩm, trong khi các cuộc điều tra chống độc quyền đã nhắm vào các công ty thực phẩm khác. Các cuộc điều tra ở cả hai dạng có thể mở rộng sang nhiều lĩnh vực khác trong các tháng tới. Những động thái này có lẽ nhằm mục đích đánh lạc hướng sự tức giận của công chúng về tham nhũng trong nội bộ đảng cầm quyền và đẩy lùi chỉ trích của nước ngoài về các công ty Trung Quốc. Nhưng như thông lệ tại Trung Quốc, các công ty nước ngoài sẽ đối mặt với áp lực điều tiết ngày một gia tăng.

Những thách thức của Trung Quốc

Nhưng chính sự không chắc chắn về tương lai của Trung Quốc hơn là sức mạnh hiện tại của quốc gia sẽ gây cho chúng ta nhiều lo lắng nhất. Trong thực tế, mặc dù cho đến nay Trung Quốc đã tránh được biến động chúng ta chứng kiến trong năm nay tại Thổ Nhĩ Kỳ và Brazil và bạo lực ở Trung Đông, Trung Quốc là quốc gia thị trường mới nổi lớn ít có khả năng phát triển theo một con đường có thể dự đoán được nhất.

Đầu tiên là vấn đề về sự già hóa dân số của Trung Quốc, kết quả một phần của chính sách một con của quốc gia này. Vào năm 1980, tuổi trung bình của Trung Quốc là 22. Con số này được dự kiến tăng lên 28 vào năm 2020 và 47 vào năm 2040. Đã có 200 triệu công dân Trung Quốc trên độ tuổi 60 và vào năm 2025, con số này sẽ vượt qua 300 triệu.

Do tổng số người lao động bắt đầu giảm, nền kinh tế không thể mở rộng mà không có sự gia tăng đáng kể về năng suất của từng người lao động. Nếu không có

sự đổi mới sáng tạo vốn dẫn tới những thay đổi công nghệ giúp mở rộng năng lực sản xuất, nền kinh tế của Trung Quốc sẽ chậm lại nhanh hơn nhiều những gì các nhà lãnh đạo đang hi vọng - và mạng lưới an sinh xã hội của Trung Quốc vốn còn đang được xây dựng - sẽ phải đối mặt với thử thách tối hậu. Quá trình cải cách có thể giúp Trung Quốc đáp ứng được những thách thức này không? Điều này vẫn chưa rõ ràng.

Nỗ lực nhằm giữ gìn hòa bình khi Trung Quốc trỗi dậy trở nên phức tạp hơn do khoảng cách trong nước giữa người giàu và người nghèo. Trong năm 2012, hệ số Gini của Trung Quốc - chỉ số đo lường về bất bình đẳng thu nhập với thang điểm từ 0 đến 1 với con số cao hơn nghĩa là bất bình đẳng gia tăng - đạt mức 0,47. Một số nhà phân tích coi bất kỳ chỉ số nào cao hơn 0,4 là một dấu hiệu cảnh báo về bất ổn tiềm tàng. Hãy xem xét thêm rằng đây là con số được công bố bởi Chính phủ Trung Quốc và có thể không chính xác. Giới tinh hoa kinh doanh của Trung Quốc nghĩ gì về tương lai quốc gia mình? Trong tháng 7/2012, một nghiên cứu được công bố bởi Hurun Report, một báo cáo tìm hiểu hành vi và thái độ của những công dân giàu nhất Trung Quốc, công bố rằng hơn 60% những người được khảo sát hoặc đã nộp hồ sơ để rời khỏi đất nước này hoặc đã di cư. Hơn 85% nói rằng họ gửi con đến các trường học ở các quốc gia khác.

Thử thách lớn nhất trong nước sẽ đến từ sự yếu kém cố hữu nằm tại trung tâm sức mạnh hiện tại của Trung Quốc: chủ nghĩa tư bản nhà nước. Bất ổn xã hội có thể thách thức các lãnh đạo, nhưng chủ nghĩa tư bản nhà nước, vốn là nền tảng phát triển kinh tế và tạo việc làm của Trung Quốc, sẽ giữ một vai trò rất lớn trong việc xác định mức độ nghiêm trọng của tình trạng bất ổn đó. Mặc dù nhiều doanh nghiệp lớn nhất Trung Quốc thuộc sở hữu nhà nước được quản lý chuyên nghiệp và hiệu quả, hệ thống chủ nghĩa tư bản nhà nước là đối tượng dễ gây ra các vấn đề hiệu quả thấp và các nguy cơ tham nhũng như trong bất kỳ hệ thống nào được chỉ đạo bởi chính phủ, đặc biệt là một chính phủ độc tài. Mục đích chính của nó là nhằm tạo ra và duy trì việc làm, đạt được những mục tiêu đầu tư nhằm tăng cường sự ổn định của nhà nước và tạo ra của cải cho số ít có kết nối tốt, không phải để cởi trói cho sự sáng tạo nhằm đáp ứng nhu cầu của công chúng về các sản phẩm và các dịch vụ mới, tốt hơn. Đó là lý do tại sao chủ nghĩa tư bản nhà nước không được trang bị để tạo ra sự thịnh vượng lâu dài và được chia sẻ rộng rãi làm nền tảng cho sự xây dựng một nền kinh tế sáng tạo thời đại kỹ thuật số.

Hơn nữa, một khi bạn đã xây dựng hệ thống, rất khó để phá bỏ nó, bởi những người hưởng lợi từ hệ thống có đủ ảnh hưởng trong giới cầm quyền để chống lại những nỗ lực cải cách. Thành công của nền kinh tế dựa trên đổi mới và tự

tái tạo phụ thuộc vào sự “phá hủy mang tính sáng tạo”, một quá trình mà thông qua đó người lao động, các tài nguyên và ý tưởng từng giúp duy trì một công ty hay một lĩnh vực được giải phóng nhằm tái tập hợp trong những hình thức mới giúp sản xuất ra các hàng hóa và dịch vụ mới để đáp ứng mong muốn và nhu cầu không ngừng thay đổi của người tiêu dùng. Những người quản lý hệ thống chủ nghĩa tư bản nhà nước của Trung Quốc lo sợ sự phá hủy mang tính sáng tạo bởi họ không thể kiểm soát cách thức mà nó tạo ra người chiến thắng và kẻ thua cuộc cũng như tốc độ di chuyển của nó. Khi các ngành công nghiệp già cỗi mất đi, người lao động mất việc làm và lương, và nguy cơ bất ổn gia tăng. Ngay cả trong một hệ thống thị trường tự do, các chính trị gia cũng bị đổ lỗi cho việc mất việc làm và lương, nhưng khi chính phủ sở hữu các công ty và nhà máy sản xuất, trách nhiệm của chính phủ đối với việc tạo ra và bảo vệ việc làm trở nên trực tiếp và rõ ràng hơn.

Chủ nghĩa tư bản nhà nước không thể được duy trì vô thời hạn bởi Trung Quốc đã mất đi một số lợi thế mà dựa vào đó nền kinh tế do nhà nước dẫn dắt và định hướng xuất khẩu được xây dựng. Khi cựu thủ tướng Ôn Gia Bảo tuyên bố vài năm trước rằng mô hình phát triển của Trung Quốc là “không ổn định, không cân bằng, thiếu sự phối hợp và không bền vững”, một phần bởi ông hiểu rằng tăng trưởng ở Trung Quốc đã tạo ra nhu cầu về mức lương cao hơn ở những người lao động trong các nhà máy của Trung Quốc, một quá trình sẽ chắc chắn làm xói mòn các lợi thế chi phí đã thu hút rất nhiều công ty nước ngoài đến thiết lập cơ sở chế tạo ở Trung Quốc nhiều năm trước. Ngày nay, càng có nhiều công ty Trung Quốc đang cố gắng giữ lợi thế cạnh tranh của mình bằng cách chuyển các hoạt động của mình sang các thị trường lao động rẻ hơn ở Đông Nam Á.

Các quốc gia châu Á khác đã từng trải qua quá trình đó. Tăng trưởng dựa trên xuất khẩu từng đưa Nhật Bản thời hậu chiến thoát khỏi đói nghèo. Đài Loan và Hàn Quốc đã đi theo Nhật Bản theo con đường này. Nhật Bản trong những năm 1970, Đài Loan trong những năm 1980 và Hàn Quốc trong những năm 1990 đã tiến hành sự chuyển đổi mà hiện nay Trung Quốc đang đối mặt, chuyển từ các nền kinh tế tăng trưởng cao dựa vào xuất khẩu sang một mô hình tốc độ vừa phải được ổn định hóa thông qua sức mua của tầng lớp trung lưu. Tuy nhiên, cả ba quốc gia đều là các nền dân chủ hoặc đã bắt đầu thực hiện tự do hóa chính trị thực sự trong suốt các quá trình chuyển đổi này. Liệu hệ thống độc tài của Trung Quốc có thể hấp thụ các cú sốc mà quá trình chuyển đổi này chắc chắn tạo ra? Điều đó cũng còn chưa rõ ràng.

Rồi còn có nhiều bài kiểm nghiệm khác đang chờ đợi các nhà lãnh đạo Trung Quốc trên vũ đài quốc tế. Các lợi ích kinh tế quốc gia đang đưa chính phủ và các

công ty thuộc sở hữu nhà nước vào các quốc gia rủi ro hơn về mặt chính trị. Trong khi đó, một cuộc cách mạng trong sản xuất dầu và công nghệ khoan dầu đang làm giảm sự phụ thuộc của Mỹ vào dầu từ khu vực Trung Đông. Thực tế, Mỹ đã giảm bớt nhập khẩu dầu từ các quốc gia OPEC đến khoảng 20% chỉ trong 3 năm qua và có thể trở thành nhà sản xuất dầu lớn nhất thế giới vào năm 2020 và tự cung tự cấp năng lượng vào năm 2035. Trong khi đó, Trung Quốc trở nên phụ thuộc hơn vào nhập khẩu từ các quốc gia như Saudi Arabia, Iran, Iraq, Libya, Sudan và Venezuela. Cho đến nay Bắc Kinh đã tìm cách duy trì chính sách “không can thiệp” vào công việc của các quốc gia khác, nhưng khi Washington trở nên ít sẵn sàng tham gia vào Trung Đông, Trung Quốc sẽ thấy mình bị thúc ép bởi cơn khát năng lượng khiến phải lấp vào chỗ trống đó, cuốn Bắc Kinh vào những xung đột mà nó ít có kinh nghiệm quản lý.

Vấn đề còn phức tạp hơn nữa khi mặc dù Trung Quốc có các đối tác đầu tư nhưng Trung Quốc lại không có các đồng minh mạnh mẽ - tức các chính phủ chia sẻ các giá trị chính trị của Bắc Kinh và có thể đóng góp đáng kể cho việc giải quyết các thách thức an ninh của Trung Quốc. Thậm chí Nga, đối tác thường xuyên của Trung Quốc trong việc cản trở (các nghị quyết của) Hội đồng Bảo an Liên Hiệp Quốc, cũng ít khả năng tăng cường quan hệ quân sự với Bắc Kinh. Hai bên tiếp tục cạnh tranh nhằm giành ảnh hưởng ở các quốc gia Trung Á nằm giữa hai nước, và sự nghi ngờ sâu sắc về ý đồ của nhau vẫn chi phối tình cảm trong quân đội hai nước. Hợp tác để ngăn chặn các kế hoạch của Mỹ là dễ dàng. Nhưng hợp tác để thay đổi hiện trạng quốc tế thì khó hơn nhiều. Trung Quốc cũng không thể dựa vào sự gia tăng sức mạnh mềm của mình để mở rộng ảnh hưởng. Tiếng phổ thông Trung Quốc không thể thay thế tiếng Anh trở thành ngôn ngữ của văn hóa đại chúng toàn cầu, và Trung Quốc thiếu hệ tư tưởng hấp dẫn từng thu hút một bộ phận lớn các nước đang phát triển hướng về Liên Xô.

Tác động đối với Hoa Kỳ

Washington đã dựa vào một cách tiếp cận thông minh đối với tương lai không thể dự đoán của Trung Quốc, trong đó kết hợp sự can dự trực tiếp các lãnh đạo Trung Quốc với một chiến lược phòng bị nước đôi (hedging) nhằm làm sâu sắc hơn quan hệ chính trị, thương mại, đầu tư và an ninh của Mỹ với rất nhiều quốc gia láng giềng của Trung Quốc. Đây là mục tiêu của chiến lược “tái cân bằng” sang Châu Á, một kế hoạch thừa nhận rõ ràng cam kết của Mỹ nhằm đóng vai trò lâu dài toàn diện trong một khu vực vốn có thể thúc đẩy tăng trưởng toàn cầu trong thế hệ tiếp theo nhưng đồng thời sẽ đối mặt với một số thách thức an ninh gia tăng mà không

có các khuôn khổ thể chế - như Liên minh Châu Á hay NATO Châu Á – để quản lý chúng hiệu quả. Đặc biệt, tại Đông Á có Trung Quốc, một cường quốc đang nổi lên; Hàn Quốc, một quốc gia đã phát triển, năng động; và Nhật Bản, vốn vẫn là quốc gia lãnh đạo trong số các quốc gia đã công nghiệp hóa. Tuy nhiên, đây cũng là đấu trường nơi mà sự đối địch của Trung Quốc và Nhật Bản, Ấn Độ và một số quốc gia Đông Nam Á sẽ diễn ra – và nơi mà lá bài ẩn Bắc Hàn sẽ tiếp tục tạo ra sự không chắc chắn và rủi ro.

Tái cân bằng sẽ tiếp tục quá trình chuyển một tỷ lệ đáng kể các tài sản của hải quân Mỹ hướng về châu Á, nhưng một thành phần trung tâm của chiến lược này là việc hoàn thành Đối tác xuyên Thái Bình Dương (TPP), một thỏa thuận thương mại khổng lồ liên quan đến hơn một chục quốc gia giáp Thái Bình Dương. Quan trọng là chính phủ mới của Nhật Bản, dẫn dắt bởi Thủ tướng Shinzo Abe, đã vượt qua sự kháng cự truyền thống của người dân Nhật Bản đối với các thỏa thuận đa quốc gia mở cửa các lĩnh vực kinh tế nhạy cảm để bắt đầu đàm phán tham gia TPP. Hiệp định tự do thương mại Mỹ – Hàn Quốc cũng đã có hiệu lực năm ngoái.

Một số người ở Trung Quốc xem TPP như một nỗ lực để kiềm chế sự mở rộng của Trung Quốc, và ít có khả năng Bắc Kinh sẽ sớm thúc đẩy việc tham gia TPP vì thỏa thuận này sẽ mở cửa các khu vực trong nền kinh tế vốn chưa đủ mạnh để chống lại sự cạnh tranh của nước ngoài. Thậm chí nếu Chủ tịch Tập Cận Bình dẫn dắt Trung Quốc tham gia TPP nhanh hơn mong đợi thì sự phức tạp của quá trình đàm phán đa phương sẽ đảm bảo rằng Trung Quốc sẽ không có khả năng gia nhập TPP trong thời gian trước mắt. Tuy nhiên, không có gì trong TPP ngăn chặn các thành viên thiết lập các thỏa thuận thương mại và đầu tư với Trung Quốc hay bất kỳ quốc gia nào không phải là thành viên của TPP. Hiệp định cũng cho phép Mỹ sử dụng nó như một sự phòng bị nước đôi chống lại sự gia tăng quyền lực khu vực của Trung Quốc trong khi để ngõ cánh cửa cho sự can dự sâu sắc hơn trong tương lai. Đó là sự cân bằng đúng đắn.

Mặc dù chính quyền Obama có chiến lược đúng đắn nhưng lại không ưu tiên xứng đáng chiến lược này và dễ dàng bị phân tâm bởi các vấn đề khác, đặc biệt ở Trung Đông. Washington không thể bỏ qua tình hình tại Syria, Ai Cập và những điểm nóng khác. Tương lai của khu vực đồng euro sẽ có những tác động sâu rộng lên nền kinh tế Mỹ. Các diễn biến tại Mỹ Latinh là cực kỳ quan trọng đối với an ninh và thịnh vượng của Mỹ. Tuy nhiên, công việc tái cân bằng mới chỉ bắt đầu, và các cơ hội để can dự trực tiếp với Trung Quốc đã không nhận được các nguồn lực và sự quan tâm xứng đáng.

Mỹ và Trung Quốc là hai nền kinh tế lớn nhất, hai quốc gia thương mại hàng đầu và là những nước gây ô nhiễm nhiều nhất. Mỹ là quốc gia con nợ lớn nhất thế giới, Trung Quốc là chủ nợ lớn nhất. Không thể tái cân bằng lại nền kinh tế toàn cầu, làm chậm lại sự biến đổi khí hậu, đáp lại các mối đe dọa an ninh đang nổi lên, và thúc đẩy hòa bình và thịnh vượng ở Châu Á mà không có sự hợp tác nhiều nhất có thể giữa các cường quốc dẫn đầu lâu năm và các cường quốc đang nổi lên. Công việc này là vì lợi ích của cả hai quốc gia và cả hai chính phủ.

Tổng thống Obama và chủ tịch Tập Cận Bình có rất nhiều điều để thảo luận. Tương lai của mối quan hệ thương mại song phương lớn nhất trong lịch sử, tiềm năng hợp tác an ninh vì lợi ích chung, tương lai của bán đảo Triều Tiên, việc ngăn chặn các xung đột trong không gian mạng, các cơ hội phát triển chung các công nghệ tiết kiệm năng lượng nhằm thúc đẩy tăng trưởng kinh tế và chống biến đổi khí hậu, và hàng trăm nội dung khác cần lấp đầy chương trình nghị sự. Một điều chắc chắn là chính Obama và Tập là những người nên dẫn dắt nỗ lực để giành cho chương trình nghị sự này một sự chú ý khẩn thiết mà nó xứng đáng được nhận.

Không khó để liệt kê ra các cách mà lợi ích của Mỹ và Trung Quốc khác biệt nhau. Các lãnh đạo Trung Quốc sẽ không chấp nhận các trách nhiệm quốc tế làm phương hại khả năng duy trì sự ổn định trong nước. Họ sẽ tiếp tục cho phép đồng tiền của Trung Quốc tăng giá theo tốc độ được dự định để bảo vệ sự phát triển của Trung Quốc, không phải để giúp Washington cân bằng tài khoản của mình. Họ sẽ không chấp nhận chỉ trích đối với các chính sách quyền con người hay cách tiếp cận của họ đối với vấn đề Đài Loan hay Tây Tạng.

Về phần mình, các nhà lãnh đạo Mỹ sẽ tiếp tục thúc đẩy Trung Quốc chấp nhận nhiều trách nhiệm hơn trong việc giúp quản lý các mối đe dọa an ninh đè nặng lên nền kinh tế của cả Mỹ và Trung Quốc. Họ sẽ tiếp tục yêu cầu Trung Quốc bảo vệ quyền sở hữu trí tuệ, tuân thủ các quy định thương mại và đầu tư, và làm việc để giải quyết các tranh chấp lãnh thổ với các quốc gia láng giềng có thể bùng phát ra ngoài tầm kiểm soát. Các quan chức Mỹ sẽ tiếp tục yêu cầu Trung Quốc chấp nhận trao cho các công dân của mình nhiều quyền tự do hơn, ngay cả khi họ biết Bắc Kinh sẽ kháng cự lại điều đó.

Nguồn gốc của các bất đồng này là hiển nhiên, nhưng chúng không nên ngăn cản chính phủ hai nước cải thiện mối quan hệ của họ bất kỳ chỗ nào có thể. Việc không thể đạt được tiến triển trong một lĩnh vực này không nên cản trở hợp tác trong các lĩnh vực khác. Trong thế giới ngày nay, nhiều thứ sẽ phụ thuộc vào sự sẵn sàng và khả năng của Mỹ và Trung Quốc trong việc hợp tác để bất cứ nơi nào họ có thể - vì lợi ích của riêng mình và của thế giới.

Ian Bremmer là chủ tịch của Eurasia Group, giáo sư nghiên cứu toàn cầu tại New York University và là biên tập viên tại The National Interest.

GIỚI THIỆU DỰ ÁN NGHIENCUUQUOCTE.NET

Mục đích

Nghiencuuquocte.net là một dự án phi chính trị, phi lợi nhuận nhằm mục đích phát triển nguồn học liệu chuyên ngành nghiên cứu quốc tế bằng tiếng Việt và thúc đẩy việc học tập, nghiên cứu các vấn đề quốc tế tại Việt Nam.

Lý do ra đời

Trong khi số người học tập và nghiên cứu về các vấn đề quốc tế ở Việt Nam ngày càng gia tăng thì việc tiếp cận các tài liệu mang tính học thuật của thế giới về lĩnh vực này còn rất hạn chế vì hai lý do: Thứ nhất, các tài liệu này thường phải trả phí mới tiếp cận được, trong khi các trường đại học và viện nghiên cứu của Việt Nam hầu như không có chi phí trang trải. Thứ hai, các tài liệu này chủ yếu được xuất bản bằng tiếng Anh, khiến nhiều sinh viên, nhà nghiên cứu, và đặc biệt là quảng đại độc giả quan tâm đến các vấn đề quốc tế nói chung, gặp khó khăn trong việc tiếp thu, lĩnh hội. *Nghiencuuquocte.net* ra đời với hi vọng sẽ góp phần khắc phục được các vấn đề trên.

Hoạt động chính

Hoạt động chính của *Nghiencuuquocte.net* là biên dịch sang tiếng Việt và xuất bản trên website của mình các nguồn tài liệu mang tính học thuật bằng tiếng Anh về lĩnh vực quan hệ quốc tế, bao gồm chính trị quốc tế, kinh tế quốc tế, và luật pháp quốc tế.

Các tài liệu này chủ yếu là các bài báo trên các tạp san quốc tế, các chương sách, hoặc các tài liệu tương ứng, đã được xuất bản bởi các nhà xuất bản, các trường đại học và viện nghiên cứu có uy tín trên thế giới.

Dự án ưu tiên biên dịch và xuất bản:

- Các bài viết mang tính nền tảng đối với lĩnh vực nghiên cứu quốc tế;
- Các bài viết có nhiều ảnh hưởng trong lĩnh vực này;
- Các bài viết liên quan trực tiếp hoặc có ảnh hưởng, hàm ý gián tiếp đến Việt Nam;
- Các bài viết được đông đảo độc giả quan tâm.

Trang chủ dự án: <http://nghiencuuquocte.net/>

Thông tin thêm về Dự án: <http://nghiencuuquocte.net/about/>

Danh mục các bài đã xuất bản: <http://nghiencuuquocte.net/muc-luc/>

Theo dõi Dự án trên Facebook: <https://www.facebook.com/DAnghiencuuquocte>

Ý kiến đóng góp và mọi liên hệ xin gửi về: Lê Hồng Hiệp, nghiencuuquocte@gmail.com